

УДК 658:005.52

Коваленко О.В., д.е.н., доцент
доцент кафедри економіки підприємства

Зайцева М.О.

Запорізька державна інженерна академія
rita.zpr@gmail.com

СУТНІСТЬ ДІАГНОСТИКИ СТАНУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Коваленко О.В., Зайцева М.О. Сутність діагностики стану господарської діяльності підприємства. Досліджено необхідність застосування діагностики у господарській діяльності. На основі аналізу наукових публікацій та навчальних посібників, розглянуто сутність поняття «діагностика».

Коваленко Е. В., Зайцева М. А. Сущность диагностики состояния хозяйственной деятельности предприятия. Исследована необходимость применения диагностики в хозяйственной деятельности. На основе анализа научных публикаций и учебных пособий, рассмотрена сущность понятия "диагностика".

Kovalenko O., Zayceva M. Essence diagnosis of business enterprises. Investigated the need for diagnosis in economic activity. Based on the analysis of scientific publications and text books these sence of "diagnosis".

Вступ. Будь-яка організація є групою людей, що об'єднуються із метою досягнення певних цілей у певну організаційну структуру. З точки зору сучасної концепції теорії організацій будь-яка організація розглядається як відкрита система, що знаходиться у постійній взаємодії із зовнішнім середовищем, та бере із зовнішнього середовища ресурси, що перетворюються в межах організації в процесі виробництва товарів або послуг, і у перетвореному вигляді повертаються організацією до зовнішнього середовища, де ці товари та послуги споживаються. Управління необхідне для забезпечення координації цих процесів.

Підвищення ефективності господарської діяльності підприємств, забезпечення її зростання в умовах ринкових відносин зумовлюють необхідність виявляти на підприємстві наявність фактів безгосподарності, непродуктивних витрат, нерозумного вкладення коштів тощо для їхнього усунення.

Варто виявляти й мобілізувати в діяльності підприємства резерви виробництва, раціонального й ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Комплекс діагностичних процедур є стартовою фазою в розвитку підприємства. Підприємство може й повинне у своїй господарській діяльності використовувати сприятливі й переборювати несприятливі чинники – умови для реалізації своїх інтересів і завдань[6, с.223].

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання для підвищення результатів діяльності підприємства, тобто його прибутковості, фінансової стабільності та конкурентоспроможності необхідно постійно контролювати всі аспекти діяльності. Проведення діагностики діяльності підприємства дозволить відстежити певні недоліки, запобігти їх розвитку та забезпечити підприємству стабільне функціонування.

Сутність діагностики господарської діяльності підприємства полягає в визначенні та вивченню ознак, вимірювані основних характеристик, що відображають стан машин, приладів, технічних систем, економіки та фінансів суб'єкта господарювання, для попередження можливих відхилень від сталих значень діяльності та запобігання порушень нормального режиму роботи.

Завершення кризових явищ в Україні зумовлює необхідність глибшого вивчення стану діяльності суб'єктів господарювання з метою вироблення механізму їх стійкого розвитку та запобігання банкрутства у своїй господарській діяльності. Це актуалізує розроблення нових підходів до дослідження стану діяльності підприємства на певному етапі у визначений проміжок часу, одним із яких є діагностика стану господарської діяльності.

Необхідність оцінювання стану діяльності підприємства диктується тим, що визначення перспектив розвитку відповідно до інерційних методів прогнозування цілком ґрунтується на діагностиці діяльності підприємства. Діагностика дає змогу виявити негативні аспекти та тенденції розвитку суб'єкта господарювання та виробити стратегію його розвитку, що дає змогу усунути наявні вади й підвищити ефективність діяльності. Тому для кращого розуміння актуальності та сутності досліджуваного поняття варто розглянути й проаналізувати наукові праці, що висвітлюють це питання.

Аналіз досліджень. Необхідність аналітичного (діагностичного) дослідження діяльності підприємства для виявлення проблемних питань функціонування та розроблення засобів щодо покращення його становища не викликає сумнівів, що усвідомлює більшість вчених. Зокрема, вивченню актуальності та розкриттю сутності досліджуваного явища приділили увагу Міценко Н.Г., Кулай С.М., Гетьман О.О., Воронкова А.Е., Євдокимов Н.М., Загорна Т.О., Кирієнко А.В., Коротков Е.М., Костенко Т.Д., Шаповал В.М. та інші. Але, як видно з аналізу окремих публікацій, вимоги до змісту процесу діагностики, перелік об'єктів дослідження, методологія узагальнення отриманих результатів ще перебувають на стадії формування та неоднозначно трактуються окремими фахівцями. Тому необхідно уточнити поняття "діагностики стану господарської діяльності підприємства" та обґрунтування основних її завдань.

Основна частина. Існують різні підходи до визначення сутності діагностики. Слід зазначити, що поняття «діагностика» раніше, в економічному значенні, вживалося здебільшого як синонім дослідження чи вивчення чинників впливу на підприємницьку діяльність.

Діагностика розглядається як процес розпізнавання й визначення позитивних, або негативних (кризових) тенденцій у діяльності підприємства на основі виявлених локальних змін, установлених залежностей, а також

показників, що мають особливо великий вплив на ефективність діяльності підприємства. Тобто, дане визначення діагностики прямо пов'язане з ефективністю діяльності підприємств [3].

Досить цікавою щодо призначення діагностики є думка О.О. Гетьмана і В.М. Шаповала: "Діагностика як спосіб розпізнавання соціально-економічної системи за допомогою реалізації комплексу дослідницьких процедур і виявлення в них слабких ланок і "вузьких місць" відноситься до методів непрямих досліджень" [3, с. 9]. Близькими є погляди Е.М. Короткова, А.А. Беляєва, Д.В. Валового, які розуміють під діагностикою визначення стану об'єкта, предмета явища або процесу управління через реалізацію комплексу дослідницьких процедур, пошук у них слабких ланок [1, с. 146].

Діагностика не є чимось новим у розвитку економіки вітчизняних підприємств. Від визначення і оцінки стану функціонування суб'єктів економічного процесу залежить розроблення комплексу профілактичних заходів, рекомендацій і процедур, спрямованих на поліпшення цього стану або попередження несприятливих для його функціонування ситуацій і подій у невизначеному ринковому середовищі. Тобто економічна діагностика повинна виступати як обґрунтована та достовірна процедура, від якої залежить подальший напрям дій суб'єкта господарювання. Будь-який невірний зроблений діагностичний висновок може звести нанівець усі зусилля і сподівання підприємства на ринку в пошуку стабільності чи кращих перспектив розвитку [7, с. 53].

Діагностика фінансово-господарського стану підприємства зумовлена нагальною необхідністю: підприємство не може дозволити собі вести справи, не маючи уявлення про співвідношення доходів та витрат, не знаючи факторів, які дозволяють досягати перевищення доходів над витратами.

Основними цілями діагностики фінансово-господарського стану підприємства є:

- об'єктивна оцінка результатів комерційної діяльності, комплексне виявлення невикористаних резервів, мобілізація їх для підвищення ефективності підприємства в майбутніх планових періодах, а також виявлення прорахунків у роботі їх винуватців, досягнення повної відповідності, матеріального та морального стимулювання за результатами праці та якості роботи;
- постійний контроль раціональності функціонування господарських систем, контроль за виконанням планів і бюджетів, контроль за процесами виробництва та реалізації продукції, а також своєчасне виявлення і використання поточних внутрішньовиробничих резервів з метою забезпечення виконання і перевиконання плану;
- прогнозування господарської діяльності, наукове обґрунтування перспективних планів, оцінка очікуваного виконання плану.

Виходячи з цього можна стверджувати, що головною метою діагностики фінансово-господарського стану підприємства є підготовка інформації для прийняття управлінських рішень на всіх щаблях ієрархічної драбини.

До складу головних завдань, які слід вирішити при проведенні діагностики фінансово-господарського стану підприємства можна віднести:

- перевірка якості та обґрунтування планів, бюджетів і нормативів (у процесі їх розробки);
- об'єктивне та всебічне дослідження виконання накреслених планів та бюджетів;
- комплексна оцінка господарської діяльності;
- аналіз організаційно-технічного рівня виробництва та якості продукції;
- аналіз взаємозв'язку "витрати - обсяг - прибуток";
- оцінка ефективності функціонування виробничих підрозділів;
- обґрунтування рішень щодо встановлення внутрішніх цін на товари та послуги;
- аналіз праці та заробітної плати;
- аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів;
- аналіз ефективності використання основних фондів;
- аналіз собівартості продукції;
- аналіз фінансового стану;
- виявлення і вимірювання внутрішніх резервів (на всіх стадіях виробничого процесу);
- випробовування оптимальності управлінських рішень (на всіх рівнях ієрархічної драбини).

Нині діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства наповнюється конкретним змістом, а саме:

- аналіз обґрунтування та виконання планів та бюджетів;
- порівняльний аналіз маркетингових заходів, який включає зіставлення реального розвитку подій з очікуваними за визначений термін часу;
- аналіз можливостей виробництва та збуту;
- виявлення внутрішніх та загальноекономічних ситуацій, які з'ясовуються при виробництві та збуті;
- аналіз ділових сценаріїв та їх здійснення;
- аналіз співвідношення попиту та пропозиції;
- аналіз постачальників сировини та комплектуючих деталей;
- аналіз конкретних споживачів та оцінка якості товарів, які відпускаються;
- аналіз затрат живої і уречевленої праці з необхідною її деталізацією;
- аналіз кінцевих фінансових результатів виробничої, збутової та маркетингової діяльності;
- аналіз комерційного ризику з урахуванням впливу політичних, демографічних, культурних, екологічних, структурно-організаційних та інших факторів [4].

У процесі діагностики спочатку подається загальний діагноз фінансового стану підприємства, а при виявленні кризових явищ визначається їх вид, причини і швидкість охоплення підприємства. Далі поєднують метод експрес-діагностики фінансового стану з обґрунтованим, глибоким, фундаментальним дослідженням виду кризових явищ і причин її виникнення. При цьому

діагностування фінансового стану та стійкості функціонування підприємства здійснюється на всіх стадіях циклу кругообігу капіталу, оскільки фінансові труднощі можуть виникнути на будь-якій з них, наприклад, надмірне запозичення коштів на стадії «залучення» або неефективне їх використання на стадії «використання».

Діагностичну оцінку фінансового стану й стійкості функціонування підприємства необхідно здійснювати як у статичі, так і в динаміці. Це обумовлено тим, що фінансові труднощі можуть прогресувати, а можуть навпаки - мати згасаючий характер [5, с.262- 263].

Висновки. Метою діагностики є надання необхідних знань для прийняття рішення суб'єкта управління про використання різноманітного методологічного апарату та інструментарію для визначення стану об'єкта управління у невизначеному середовищі функціонування та розроблення комплексу заходів, спрямованих на поліпшення цього стану.

Діагностика виконує три функції: оціночну (визначення стану функціонування об'єкта управління); діагностичну (виявлення можливих змін стану об'єкта); пошукову (визначення можливих заходів покращення або відновлення стану суб'єкта управління). Основними завданнями діагностики стану діяльності підприємства, на наш погляд, є такі:

1) оцінювання особливостей функціонування суб'єктів господарювання у невизначеному зовнішньому середовищі, виявлення ключових чинників впливу, виділення проблемних сфер і "вузьких місць", оцінювання загрози банкрутства;

2) обґрунтування передумов і чинників, що мають істотний вплив на внутрішній економічний механізм функціонування суб'єктів господарювання;

3) узагальнення та систематизація знань у галузі оволодіння навичками здійснення діагностики за різними напрямками діяльності підприємства для забезпечення ефективного управління;

4) підготовка та обґрунтування конкретних практичних заходів для підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання у конкурентних умовах через покращення (відновлення) стану функціонування, спрямованого на стабільний розвиток.

Вирішення цих завдань дає змогу менеджерам вчасно ідентифікувати можливі загрози та ускладнення в діяльності підприємства у нестабільному ринковому середовищі та на цій основі вживати своєчасних превентивних заходів щодо їх недопущення. Саме це й відіграє важливу роль під час вибору методу оцінювання підприємства та надає перевагу економічній діагностиці порівняно з іншими підходами аналізу й обробки економічної інформації.

Список літератури:

1. Антикризисное управление: Учебник / Под ред. Э.М. Короткова. - М.: ИНФРА-М, 2000. - 432 с.
2. Гетьман О.О. Економічна діагностика: навч. посібн. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.

3. Гречан А.П., Радіонова Н.Й. Діагностика ефективності діяльності підприємств. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_10_1/Grechina.pdf

4. Експертна діагностика фінансово-господарського стану підприємства. - Давидович І. Є. Бібліотека українських підручників. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://libfree.com/163382803_finansiekspertna_diagnostika_finansovogospodarskogo_stanu_pidpriyemstva.html

5. Загородна О., Серединська В.: Діагностика фінансового стану і стійкості функціонування підприємства. Економічний аналіз. Збірник наукових праць. - Випуск 7 – Тернопіль, 2010.

6. Міценко Н.Г., Кулай С.М. Діагностика стану господарської діяльності підприємства. Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – 332 с.

7. Лук'янова В.В. Сучасний стан теоретичних основ діагностики діяльності підприємства / В.В. Лук'янова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 3. – С. 52-58.

Ключові слова: діагностика, ефективність, результативність.

Ключевые слова: диагностика, эффективность, результативность.

Key words: diagnostics, efficiency, effectiveness.

Надійшла до редакції 15.03.2013 р.